

O PREDNOSTI VJEROVJESNIKA NAD MELEKIMA

(فى تفضيل الأنبياء على الملائكة)

Nedžad GRABUS

Tema o kojoj kanim pisati u ovome radu nedovoljno je istražena i valorizirana u akaidskoj literaturi na bosanskom jeziku. Pokušat ću na tragu klasične akaidske literature i rukopisa Šejha Juje, bosanskog alima iz 17. stoljeća, ukratko navesti najznačajnije podatke o prednosti vjerovjesnika nad melekima.

Sunijski alimi na tragu konstitutivne tradicije tvrde da se poslanstvo ne može steći budući da je to dar Božiji. S obzirom da Uzvišeni Bog bira vjerovjesnike i poslanike o njima posebno i brine kako bi bili uzor u vjeri i sveukupnom životu. Svevišnji Bog je za vjerovjesnike birao pojedince iz ljudske zajednice. Kur'an na više mjesta naglašava da su vjerovjesnici ljudi.¹ Ulema je, stoga, na osnovu kur'anskih iskaza i Poslanikove predaje vodila rasprave zašto poslanici ljudima nisu bili meleki!? Postoji nekoliko razloga, a najznačajniji su sljedeći:

1) vjerovjesnici-ljudi bolje razumiju ljudsku prirodu i izdržljiviji su u iskušenju i ispitivanju kojem su svakodnevno izloženi;

2) izbor ljudi za vjerovjesnike je počast i odlika pojedincima (تكريم و تفضيل) koje je Uzvišeni Bog birao da prenesu poruku ljudima;

3) ljudi su sposobniji za vođstvo i usmjeravanje ka dobru ljudske zajednice;²

4) ne treba zanemariti postojanje poteškoće u videnju meleka u naravnom liku (صعوبة رؤية) (الملائكة) s obzirom na različitost melekutske i ljudske prirode.³

U skladu sa Šejh Jujinim stavovima može se zaključiti da vjerovjesnik mora biti slobodan čovjek (ينبغي أن يكون النبي حرا لا عبدا), ne može biti rob da ga neko posjeduje s obzirom da je ropstvo trag kufra (لأن الرقية أثر الكفر)⁴ i nije dozvoljeno da vjerovjesnik bude tako opisivan. Vjerovjesnik mora slijediti Objavu, biti najbolji i najinteligentniji u svojem dobu, najljepšega lika, najmoralniji, najrječitiji i najhrabriji (وأن يكون أفضل زمانه وأعقلهم وأحسنهم خلقا وخلقاً وأفصحهم لساناً وأشجعهم) i ne može imati bilo kakve osobine koje bi umanjile misiju poslanstva.⁵ U razumijevanju poslanstva i vjerovjesništva u tradiciji islama akaidski učitelji posebno naglašavaju da vjerovjesnici i poslanici nisu imali nikakve Božije niti melekutske osobine (ليس فيهم شيء من)⁶ (خصائص الألوهية والملائكة). Šejh Jujo u glosi komentara kaside *el-Emali* zastupa stavove klasičnih

Sadu'd-din Taftazani u *Mekasidu* o melekima piše sljedeće: “Meleki su plemeniti robovi, revnosni u pokornosti Bogu, uosobljuju se u različite likove, sposobni su raditi teške poslove, iako su živih tijela, ne opisuju se ni muškim ni ženskim rodnom, ulema se razišla da li su sačuvani od grijeha, i da li su u prednosti nad vjerovjesnicima.”

akaidskih učitelja o toj temi. Spomenut ću, slijedeći Jujin rukopis, rasprave vođene kroz relevantnu literaturu koja je obrađivala to pitanje. Autor *Glose* navodi sljedeće:

(إشارة إلى أن الرسل أفضل من الملائكة

خلافًا للمعتزلة والفلاسفة وبعض الأشاعرة)

“Karabagi ukazuje na stav da su poslanici u prednosti nad melekima. Mu'teziliti, filozofi i neki eš'arijski alimi imaju suprotan stav.”⁷

Stavovi uleme su o tom pitanju podijeljeni. Izdvajaju se sljedeći:

- 1) vjerovjesnici su u prednosti nad melekima;
- 2) meleki su u prednosti nad vjerovjesnicima;
- 3) nema uopće potrebe o toj temi polemizirati.

Komentator Tahavijevog akaida Ibn Ebi'l-Izz el-Hanefi navodi kako su učenja o toj temi podijeljena. Budući da se u izvorima islama ne nalazi doslovan tekst, o temi usporedbe između poslanika i meleka, koji bi ukazivao na potrebu razgovora o tome on sugerira da treba slijediti primjer Tahavija⁸ koji je najvjerojatnije namjerno izostavio tumačenje te mes'ele. On naglašava kako je obaveza vjerovati u meleke i vjerovjesnike, a ne polemizirati ko je nad kim odličniji. Da je to pitanje bilo važno sigurno bi imali predaje o njemu, naglašava el-Hanefi.⁹ Sličan stav zastupa i suvremeni književnik Ahmed Behdžet, koji smatra da se meleki i ljudi ne mogu uspoređivati, jer je davanje prednosti dozvoljeno samo onda kada se radi o dvije strane iz iste vrste, dok nije dopušteno davati prednost kad su u pitanju dvoje iz različitih vrsta, ili pak između vrste i vrste.¹⁰ Spomenuti su autori ipak vršili usporedbe i navodili slične argumente koje su navodili i klasični akaidski učitelji. Treba ipak naglasiti da se u akaidskoj literaturi najčešće vršila usporedba između vjerovjesnika i meleka i njihove uloge u cjelokupnom stvorenom svijetu i afirmaciji vjere u Uzvišenog Boga a manje između meleka, kao

jedne i ljudi kao druge vrste.

Sadu'd-din Taftazani u *Mekasidu* o melekima piše sljedeće: “Meleki su plemeniti robovi, revnosni u pokornosti Bogu, uosobljuju se u različite likove, sposobni su raditi teške poslove, iako su živih tijela, ne opisuju se ni muškim ni ženskim rodnom, ulema se razišla da li su sačuvani od grijeha, i da li su u prednosti nad vjerovjesnicima.”¹¹ Naglašavanje sljedećeg stava: (واختلفت الأمة في عصمتهم وفي فضلهم على الأنبياء) “...ulema se razišla u vezi s pitanjem sačuvanosti meleka od grijeha i njihove prednosti nad vjerovjesnicima”, ukazuje na rasprave koje su vođene u klasičnim akaidskim djelima o toj temi.

JESU LI MELEKI SAČUVANI OD GRIJEHA?

Ako se govori o sačuvanosti meleka od grijeha onda treba naglasiti da preovladavaju dvije grupe, jedna koja misli da su meleki sačuvani od grijeha i druga koja zagovara stav da i meleki mogu počinuti grijeh. Argumenti u prilog sačuvanosti meleka od grijeha su kur'anski ajeti.¹² Grupa autora koja zagovara drugačije učenje svoje stavove, također, potvrđuje kur'anskim iskazima.¹³ U komentaru Ebu Hanifinog *Fikhu'l-Ekbera* autor Ali el-Kari naglašava da su meleki sačuvani od grijeha (والملائكة معصومون). On smatra da su poslanici po svojim osobinama u prednosti nad melekima, a da su meleki općenito u prednosti nad evlijama i ulemom. Najodabraniji među njima je Džibril, alejhi's-selam. O toj mes'eli mu'teziliti imaju drugačiji stav, s obzirom da naglašavaju da su “meleki odličniji nad poslanicima”, zaključuje Ali el-Kari.¹⁴

Da bi se uopće govorilo o toj temi mora se spomenuti kako je u literaturi poznata podjela unutar koje se raspoznaje nebesko i zemaljsko

U komentaru Ebu Hanifinog *Fikhu'l-Ekbera* autor Ali el-Kari naglašava da su meleki sačuvani od grijeha (والملائكة معصومون). On smatra da su poslanici po svojim osobinama u prednosti nad melekima, a da su meleki općenito odlikovaniji nad evlijama i ulemom. Najodabraniji među njima je Džibril, alejhi's-selam. O toj mes'eli mu'teziliti imaju drugačiji stav, s obzirom da naglašavaju da su "meleki odličniji nad poslanicima", zaključuje Ali el-Kari.

carstvo melekutske naravi i nebeska i zemaljska hijerarhija bića od svjetlosti. Kozmički obrazac melekutske prirode izradio je Sadrudin Qunawi, učenik Ibn Arebija, na čijim idejama je razvijao svoju misao.¹⁵ Prema toj hijerarhiji, kako je interpretira profesor Rešid Hafizović, meleki koji pripadaju strogo nebeskom carstvu oslovljeni su kerubinima ili melekima koji svjetlucaju, a podijeljeni su u dvije skupine. Prvu skupinu meleka čine *Muhayyamuni*, otrgnuti meleki, koji nemaju baš nikakve svijesti o tvornome svijetu, niti o svijetu stvorenih oblika općenito. Prema tome tumačenju na te se meleke nije odnosila Božija zapovijed da se poklone Njegovom zastupniku na Zemlji, budući da ni ne znaju da postoje bića koja su neposlušna Bogu. Drugu skupinu čine bića od svjetlosti, poznata po imenu *al-Ġabarutiyyun*, nesavladivi meleki, koji su po al-Qunawijevu mišljenju, posve opčinjeni Božanskom slavom i ljubomorno brane prodor svakoj civilizaciji u skrivene svjetove Božanskog Prijestolja. Napokon *Ruhaniyyun* su meleki koji pripadaju zemaljskom carstvu melekutske prirode. Njihova se vlast proteže nad svim zemaljskim svjetovima, s tim što se jedna grupa tih meleka bavi višim sferama zemaljskih svjetova, dočim se druga grupa zanima za strogo zemaljske stvari.¹⁶

O ODLIKOVANOSTI VJEROVJESNIKA NAD MELEKIMA

Nakon sagledavanja literature koja govori o temi usporedbe vjerovjesnika i meleka, mogu se izdvojiti argumenti iz tradicijskih vrela i racionalni argumenti. Racionalni argumenti, kako naglašava Taftazani, proizvode različite pretpostavke koje nemaju obavezujući karakter za vjernika, budući da je općeprihvaćeno da se unutar akaida

(الاعتقادات), vjerovanja, ne može na temelju pretpostvaki donositi sigurno uvjerenje (الاعتقاد الجازم) niti kategorički propis. Ulema navodi sljedeće argumente iz konstitutivnih izvora koji govore o odlikovanosti vjerovjesnika nad melekima koji se mogu sintetizirati u sljedeće stavove:

1) zapovijed melekima da učine sedždu Ademu jest naklon nižega višemu, to jest naklon poštovanja i ukazivanja časti, nije samo naklon koji se čini prilikom susreta s gostom ili prilikom pozdrava¹⁷;

2) naredba Ademu da pouči meleke imenima izrečena je s namjerom da se ukaže na prednost onoga koji poučava, jer je znalac u prednosti nad onim koji ne zna;

3) Uzvišeni Allah je odlikovao Adema, Nuha, porodicu Ibrahimovu i Imranovu nad ostalim svjetovima, samim tim i nad melekima;

4) za razliku od meleka ljudska priroda satkana je od različitih sklonosti i poznaje poteškoće, strast, srdžbu, raznovrsne potrebe, i nema sumnje da je onaj koji ustraje, i pored navedenih poteškoća, u iskrenoj pokornosti Bogu u prednosti u odnosu na meleke;

5) ljudska je priroda sinteza melekutskih i animalnih osobina. U koga nadvladaju prirodne, animalne osobine nad razumskim, melekutskim - gori je od životinje¹⁸, a u koga preovladaju razumske osobine - bolji je od meleka¹⁹;

Taftazani smatra da se ne može davati općenita prednost ni jednoj vrsti u odnosu na drugu, mada se u kur'anskom tekstu kaže: "Mi smo sinove Ademove doista odlikovali... i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili."²⁰ On to pojašnjava navodeći ajet u kojem se i za meleke kaže: "A meleki su samo robovi poštovani."²¹

JESU LI MELEKI U PREDNOSTI NAD LJUDIMA?

Taftazani tvrdi da mu'teziliti i neki eš'arijski učitelji smatraju kako su meleki u prednosti nad vjerovjesnicima. Abdu'r-Rahman Idži je sintetizirao sljedeće racionalne dokaze u prilog tezi odlikovanosti meleka općenito nad ljudima. To su dokazi kojima su se služili mu'teziliti učitelji:

1) meleki su duhovna bića potpunija i savršenija od ovosvjetskih;

2) duhovna bića su vezana za više forme opstojanja, dok su ljudske duše vezane za tijelo i podložne propadanju kao i tijelo;

3) duhovna su bića čista od strasti i srdžbe koje su izvor svih zala;

4) duhovna su bića od ugodne svjetlosti dok materija od koje su stvorena tijela sprečava da u njima dominira svjetlost;

5) duhovna bića mogu raditi izuzetno teške poslove, kao upravljanje zemljotresom, oblacima, a da ih ne obuzme slabost ili klonulost, za razliku od ljudskih tijela;

6) duhovna bića znaju, s obzirom da su stvoreni prije, šta se događalo ranije i šta će biti u budućnosti od stvari koje su gajb, onostrane, budući da je njihovo znanje sigurno a narav sačuvana od toga da počine grešku, dočim to ljudi ne znaju. To su argumenti koji svoje uporište imaju u filozofijskim temeljima koje mi u akaidu ne prihvatamo i u ovome kontekstu ne komentiramo, zaključuje Abdu'r-Rahman Idži.²²

Skupina koja zastupa stavove u prilog tezi odlikovanosti meleka nad vjerovjesnicima služi se sljedećim argumentima iz tradicijskih izvora:

1) ajeti koji ukazuju na njihovu čast, plemenitost, ustrajnost u pokornosti i izbjegavanje oholosti;²³

2) Kur'anski ajet u kojem se Poslaniku, a.s., kaže da na provokacije mekanskih mušrika odgovori "niti vam kažem: 'Ja sam melek'" (ولا أقول لكم إني ملك);²⁴

I Taftazani i Idži naglašavaju da se u tom slučaju ne radi ni o kakvom davanju prednosti nego se poslaniku sugerira da kaže kako on nema saznanja o gajbu, onostranosti, kako je to kazano

u ajetu, niti je snažan i moćan kao Džibril koji je posrednik u Objavi.²⁵

3) "Gospodar vaš vam zabranjuje ovo drvo samo zato da ne biste meleki postali;"²⁶

Za taj se slučaj naglašava kako je šejtan učinio da Adem, a.s., prije poslanstva, i njegova žena pomisle da je lik meleka ljepši, jači i potpuniji, i na višemu stupnju od njih, te da bi i oni mogli postati meleki kušajući plod sa drveta.²⁷

4) "Uči ga jedan ogromne snage" (علمه شديد) (القوى).²⁸ Melek nije učitelj, on je prenosilac Objave od Uzvišenog Boga, a u tome slučaju Uzvišeni Bog je poučavao Poslanika;

5) navođenje meleka prije spominjanja vjerovjesnika u Kur'anu. Budući da su oni nevidljiva bića, vjera u meleke je jača od vjere u vjerovjesnike koji su bili ljudi;

Ima još kur'anskih ajeta kojima se koriste ti alimi kako bi potvrdili svoje stavove. Komentator Tahavijevog akaida Ibn Ebi'l-Iz el-Hanefi navodi stavove i šiijskog učenja i tvrdi sljedeće:

(وقالت الشيعة: إن جميع الأئمة أفضل من جميع الملائكة)

Šiije smatraju da su svi imami u prednosti nad melekima.²⁹

Dakako u ovome je radu obrađen samo mali segment ove akaidске teme.

Bilješke:

1 Usp. Kur'an, 18:110; 14:11.

2 O tome Sayyid Qutb u tefsiru *U okrilju Kur'ana* piše sljedeće: "Božanska mudrost je i to što se poslanstvo javlja jednom čovjeku za sve narode, jednom od njih koji osjeća njihovim osjećajima, kuša njihovim okusom, pati njihovim patnjama, zna njihove osobine i želje, zna njihove potrebe i ono što ih opterećuje, osjeća sažaljenje prema slabim i nemoćnim, nada se i u njihovu moć i dominaciju, ide s njima polahko, korak po korak, razumije ih, i on je jedan od njih, krči put zajedno s njima prema Allahu, zahvaljujući Allahovoj Objavi i Njegovoj pomoći na savlađivanju zamora i poteškoće." Vidi: Sayyid Qutb, *U okrilju Kur'ana*, 19, Sarajevo, 1999, str. 19. Prijevod sa arapskog; prof. dr. Omer Nakičević, prof. dr. Jusuf Ramić, mr. Mesud Hafizović, mr. Enes Ljevaković.

3 Al-Ašqar, *al-Rusul wa al-Risalat*, Kuvajt, 1985, str. 71-72.

4 Postoje mišljenja da to ne mora biti uvjet za poslanstvo s obzirom da su Jusufa, a.s., prodali oni koji su ga pronašli

- u bunaru i tako je postao rob. Preovladava stav da je ta vrsta ropstva ipak bila iskušenje za Jusufa, a.s., kojeg je Uzvišeni Bog na koncu nagradio i omogućio mu da dospije do visoke pozicije u vlasti i bude pravedan vladar. Usp. al-Ašqar, nav. djelo, str. 82.
- 5 Šejh Jujo, *Hašiya 'ala Šarh al-Qasida al-Lamiyya li al-Qarabagi*, Arhiv Hercegovine, Mostar, rukopis, BR-212, L. 45a.
- 6 Posebno se naglašava slučaj Isaa, a.s., poslanika o kojemu u Kur'anu ima niz ajeta koji ističu da je on samo čovjek. Usporedi: Kur'an, 5:116-117; 19:72.
- 7 Šejh Jujo, nav. djelo, L.42a.
- 8 Abu Ğ'afar Ahmad al-Tahawi (umro 321. h.) poznati je učitelj akaida.
- 9 'Allama Ibn Abi al-'Izz al-Hanafi (umro 792. h.), *Šarh al-'Aqida al-Tahawīyya*; al-Kuwait, 1996., str. 301-302.
- 10 Ahmed Behdžet, *Allah, islamsko poimanje i vjerovanje*, preveo s arapskog Selim Jelovac, Sarajevo, 1990., str. 48-49.
- 11 Sa'd al-Din al-Taftazani, *Šarh al-Maqasid*, V, Bejrut, 1985., str. 62.
- 12 "Meleki se ne ohole, boje se Gospodara svoga koji vlada njima i čine ono što im se naredi." Kur'an, 16: 49-50.
- 13 "Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv proljevati?" Kur'an, 2:30. Al-Taftazani naglašava kako to pitanje ne možemo razumjeti kao negaciju sačuvanosti meleka od grijeha. To su pitanje mogli postaviti samo zato što ih je Uzvišeni Bog uputio u osobine čovjeka i što su bili upućeni u znanje osobina koje su imali džini. Zato to pitanje razumijevamo kao nenamjerno učinjenu grešku iz koje se ne može zaključiti da su meleki skloni grijehanju. Slično se navodi i za meleke Haruta i Maruta koji su svijet upozoravali da je sihr iskušenje za ljude. Onaj ko ga poučava i radi po njemu kafir je, a onaj ko se suzdrži i kloni ga se on je mumin. Usp. Sa'd al-Din al-Taftazani, nav. djelo, str. 64-65.
- 14 'Ali al-Qari, *Šarh Kitab al-Fiqh al-Akbar*, Bejrut, 1984., str. 176-178.
- 15 Usp. R. Hafizović, *O načelima islamske vjere*, Bemust, Zenica, 1996., str. 78-80.
- 16 Ibid., str. 79-80.
- 17 Ranije sam naveo Qunawijevu hijerarhijsku ljestvicu meleka, po kojoj se zapovijed naklona, nije odnosila na sve meleke. U akaidskoj literaturi kojom sam se koristio i u Jujinom komentaru kaside *al-Amali*, kao ni u drugim komentarima te kaside nisam našao sličnu teoriju.
- 18 Kur'an, 7:179; 8:22.
- 19 Argumente u prilog odlikovanosti vjerovjesnika nad melekima navode mnogi alimi. Odlučio sam se za stavove al-Taftazaniya i Iğiya budući da su to autori koje je bosanski alim Šejh Jujo najčešće konsultirao u argumentiranju vlastitih stavova. Vidi: Sa'd al-Din al-Taftazani, nav. djelo, str. 62; 'Abd al-Rahman al-Iği, *al-Mawaqif fi 'ilm al-Kalam*, Kairo, bez godine izdanja, str. 367-368.
- 20 Kur'an, 17:70.
- 21 Kur'an, 21:26.
- 22 'Abd al-Rahman al-Iği, nav. djelo, str. 368.
- 23 Al-Taftazani zaključuje da se u ovom primjeru ne govori o prednosti niti odlikovanosti. Usp. al-Taftazani, nav. djelo, str. 68.
- 24 Kur'an, 6: 50.
- 25 Al-Taftazani, nav. djelo, str. 68; al-Iği, nav. djelo, str. 369.
- 26 Kur'an, 7: 20.
- 27 Al-Taftazani, nav. djelo, str. 68; al-Iği, nav. djelo, str. 369.
- 28 Kur'an, 53:5.
- 29 'Allama Ibn Abi al-'Izz al-Hanafi, nav. djelo, str. 302.